

Materials. London 1977; *ISBD(NBM) International Standard Bibliographic Description for Non-Book-Materials*. London 1977; *ISBD(Music) International Standard Bibliographic Description for Printed Music* (w opracowaniu); *ISBD(Old Books) International Standard Bibliographic Description for Old Books* (w opracowaniu); *ISBD(AN) International Standard Bibliographic Description Analytics* (w opracowaniu).

² J. Pelcowa: *Uniwersalna rejestracja bibliograficzna (Universal Bibliographic Control — UBC)*. *Przegląd Biblioteczny* 1976 R. 44 z. 2 s. 150.

³ J. Baumgart: Sesja Rady Naczelnej IFLA w Kopenhadze w 1969 r. *Przegląd Biblioteczny* 1972 R. 40 z. 2 s. 211.

Autorstwo wieloosobowe w jugosłowiańskiej instrukcji katalogowania

Dziewięć lat po Międzynarodowej Konferencji IFLA na temat zasad katalogowania (Paryż 9—18 października 1961 r.), Društvo Bibliotekara Hrvatske wydało pierwszą część nowej instrukcji katalogowania, zgodnej z ustalonymi na konferencji zasadami. *Instrukcję i podręcznik*¹ opracowała Eva Verona, przewodnicząca jugosłowiańskiej komisji katalogowania, referentka konferencji paryskiej i autorka wielu publikacji o tematyce katalogowania i o międzynarodowych pracach na ten temat.

Dwa główne problemy hasła katalogowego — wybór i forma hasła — zostały tu rozwiązane w sposób zgodny z ustaleniami międzynarodowymi. Nieznaczne odstępstwa od zaleceń międzynarodowych, dotyczące zagadnień marginesowych, autorka wyjaśnia i uzasadnia w części podręcznikowej *Pravilnika* zawierającej dodatki do instrukcji.

Instrukcja składa się ze 175 paragrafów; problemy autorstwa wieloosobowego omawiane są w ośmiu paragrafach: § 11 — publikacje zawierające dzieło dwóch lub trzech autorów; § 12 — publikacje zawierające dzieło czterech lub większej ilości autorów; § 13 — publikacje zawierające dzieło z dodatkiem innego autorstwa; § 50 — zbiory dzieł różnych autorów, względnie dzieł anonimowych opublikowane pod wspólnym tytułem; § 51 — zbiory dzieł różnych autorów, względnie dzieł anonimowych opublikowane bez wspólnego tytułu; § 54 — antologie dzieł różnych autorów względnie dzieł anonimowych; § 55 — zamknięta wydawniczo całość (wydawnictwo zwarte), składająca się z samoistnych wydawniczo części zawierających dzieła różnych autorów; § 57 — prace zbiorowe.

Ogólne zasady wyboru hasła dla opisu publikacji wieloosobowych obrazuje poniższa tabela. Używany tu termin „autor” oznacza zarówno osobę fizyczną, jak i ciało zbiorowe.

Przedmiotem opisu katalogowego według Verony jest publikacja (publikacja). W tekście *Zasad*² przedmiot opisu określany jest terminem „dzieło” (work, oeuvre). Verona wyraźnie rozgranicza te dwa terminy nadając im ściśle określony zakres pojęciowy. Dzieło (djelo) w rozumieniu *Pravilnika* jest jednostką literacką, natomiast publikacja — to „drukami lub inną techniką powielony duchowy produkt w jednej lub więcej częściach wydawniczych, względnie jednej lub wielu luźnych kartach”³. Precyzyjne ustalenia terminologiczne w omawianym przedmiocie mają, niewątpliwie, źródło w dyskusji, która toczyła się na konferencji paryskiej, w spr-

Grupy publikacji zawierających —	W haśle opisu głównego —	W haśle opisu dodatkowego —
— dzieło dwóch lub trzech autorów (§ 11)	— nazwa 1-go autora	— nazwa 2-go autora — nazwa 3-go autora
— dzieło czterech lub większej ilości autorów (§ 12)	— pierwsze wyrazy tytułu	— nazwa 1-go autora
— dzieło z dodatkiem innego autorstwa (§ 13)	— (dane z tytułatury dzieła) nazwa autora lub nazwa 1-go autora lub pierwsze wyrazy tytułu	— nazwa autora dodatku
— dzieła różnych autorów opublikowane pod wspólnym tytułem (§ 50)	— pierwsze wyrazy tytułu	— (opisy analityczne)
— zbiory dzieł różnych autorów opublikowane bez wspólnego tytułu (§ 51)	— (dane z tyt. 1-go dzieła) nazwa autora lub nazwa 1-go autora lub pierwsze wyrazy tytułu	— (opisy analityczne)
— antologie dzieł różnych autorów (względnie części dzieł różnych autorów) (§ 54)	— pierwsze wyrazy tytułu	— nazwa wydawcy naukowego jeśli wymieniona na stronie tytułowej
— samoistne wydawniczo części, z których każda zawiera dzieło innego autora (§ 55)		— (opisy analityczne)
— jeśli autorów jest dwóch lub trzech	— nazwa 1-go autora	
— jeśli autorów jest więcej niż trzech	— pierwsze wyrazy tytułu	
— dzieło zbiorowe (§ 57) (praca zbiorowa)	— pierwsze wyrazy tytułu	— nazwa redaktora jeśli wymieniona na stronie tytułowej — jeśli jej brak — nazwa 1-go z wymienionych na stronie tyt. autorów

wie roli opisu głównego⁴. Stanowisko, jakie reprezentowała tam Verona, znalazło praktyczne zastosowanie w instrukcji jej autorstwa.

Rozwiązania merytoryczne problemów autorstwa wieloosobowego są szczególnie interesujące w tych zagadnieniach, które w naszych tradycjach katalogowania były dotychczas odmiennie traktowane. Spośród nich uwagę zwracają zagadnienia: zasada wyboru hasła dla opisu publikacji dzieła dwóch lub trzech autorów, sposób traktowania autora głównego, wykorzystanie opisów dodatkowych.

Publikacje dzieła dwóch lub trzech autorów otrzymują w haśle opisu głównego nazwę pierwszego autora, dla nazw pozostałych autorów sporządza się opisy dodatkowe. W konsekwencji, w katalogu alfabetycznym opisy prac współautorskich szeregowane są w jednym ciągu alfabetycznym z opisami prac indywidualnych określonego autora. Zastosowanie takich metod możliwe jest jedynie przy kompleksowym przyjęciu zasad międzynarodowych, tzn. zasad wyboru hasła, struktury katalogu, zaleceń ISBD.

Problem autora głównego nie jest obcy naszym przepisom katalogowania⁵, których zalecenia w tej sprawie zgodne są w zasadzie z ustaleniami międzynarodowymi. *Zasady* zalecają: „jeśli jeden z autorów występuje w książce jako główny, a pozostali pełnią rolę podrzędną lub pomocniczą, opis główny powinien być sporządzony pod nazwą autora głównego”. Verona, zachowując zgodność z zaleceniem *Zasad*, rozwija i pogłębia problem, przewidując wypadki dwóch lub trzech autorów głównych i każąc ich traktować analogicznie, jak publikacje dwóch lub trzech autorów. Dla autorów pełniących podrzędną lub pomocniczą rolę *Pravilnik* nie każe sporządzać opisów dodatkowych. Opis dodatkowy w instrukcji Verony pełni określone funkcje informacyjne i margines swobody w operowaniu tym środkiem informacji jest ograniczony. *Pravilnik* określa jednoznacznie sytuacje, w których opisy takie należy lub też nie należy sporządzać. „Skrócone przepisy...” (§ 6) określają ogólne zasady stosowania odsyłaczy szczegółowych, wskazując przy poszczególnych przepisach sytuacje, w których są one niezbędne.

Stosunkowo najdalej idące odstępstwa od zaleceń *Zasad* autorka *Pravilnika* wprowadza w przepisach dotyczących opisów publikacji prac zbiorowych. Według zaleceń *Zasad* opis główny dla zbioru prac, składającego się z dzieł samodzielnych lub części dzieł różnych autorów, powinien być sporządzony „pod tytułem zbioru, jeśli został wydany pod tytułem wspólnym; 10.32 pod nazwą autora lub tytułem pierwszego dzieła w zbiorze, jeśli nie ma tytułu wspólnego”. W drodze wyjątku *Zasady* pozwalają na inne rozwiązania: „opis główny może być sporządzony pod nazwą wydawcy, jeśli jest ona uwydatniona na stronie tytułowej...”. *Pravilnik* przyjmując zalecenia *Zasad* w punkcie 10.31, 10.32, odrzuca możliwość wyjątku proponowaną w punkcie 10.34, uznając ją za niekonsekwentną w stosunku do postanowień ogólnych w sprawie wyboru hasła dla opisu publikacji dzieł wieloosobowych. *Zasady* proponują również tekst alternatywny przepisu 10.3, za którym opowiedziała się znaczna mniejszość uczestników konferencji. Tekst ten zaleca sporządzanie opisu głównego dla zbioru prac pod nazwą wydawcy, jeśli jego nazwa jest uwidoczniona na stronie tytułowej publikacji. Tego tekstu Verona celowo nie brała pod uwagę ustalając przepisy *Pravilnika*.

Jadwiga Olczak

¹ Eva Verona: *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Prvi dio: Odrednice i redalice*. Zagreb, Društvo Bibliotekara Hrvatske 1970 475 s.

² International Federation of Library Associations: *International Conference on Cataloguing Principles, Paris 9th—18th October 1961. Report*. London 1963 293 s.; Fédération Internationale des Associations de Bibliothécaires: *Conférence internationale sur les principes de catalogage*. Paris, 9—18 octobre 1961. Rapport officiel préliminaire. *Bulletin de l'UNESCO a l'Intention des Bibliothèques* 1962 Vol. 16 nr 2 s. 57—68; Międzynarodowa Konferencja IFLA na temat zasad katalogowania. Paryż 9—18 października. *Przegląd Biblioteczny* 1962 nr 6 s. 81—94.

³ Eva Verona *Pravilnik i priručnik...* s. 442.

⁴ The function of the main entry in the alphabetical catalogue. One approach by Seymour Lubetzky; second approach by Eva Verona; a study of the views put forward by Lubetzky and Verona — by Leonard J. Jolley. W: *International Fede-*

ration of Library Associations: International Conference on Cataloguing Principles... s. 139—163.

⁵ Józef Grycz, Władysława Borkowska *Skrócone przepisy katalogowania alfabetycznego*. § 36. Właściwa liczba autorów jednego dzieła. Warszawa, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich 1946 i wydania następne: 1949, 1961, 1970, 1971, 1975.

Edward Potkowski: Produkcja książki rękopiśmiennej w Polsce w XV stuleciu. W: Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi. T. 4. Książka rękopiśmienna XV—XVIII w. Pod red. Barbary Bieńkowskiej. Warszawa 1980 s. 9—67

Polskie studia rękopisoznawcze, pomimo odległej tradycji (J. Lelewel) i wielu wartościowych prac (m.in. A. Birkenmajera, W. Semkowicza, M. Hornowskiej, H. Zdzitowieckiej-Jasińskiej, B. Miodońskiej) są nadal tylko marginesem badań prowadzonych nad poznaniem kultury dawnej Polski. Wydawane od 1975 r. prace ośrodka warszawskiego nie tylko tę lukę starają się wypełnić, ale także sygnalizują całe pola badawcze ledwo ruszone lub zupełnie nietknięte, których poznanie warte jest wysiłku zarówno indywidualnego, jak i zbiorowego.

Studium E. Potkowskiego również należy odczytać jako próbę zakreślenia problematyki badań. Daje ono obraz funkcjonowania książki rękopiśmiennej w Polsce późnośredniowiecznej w fazie jej powstawania. Źródeł do ukazania i wyjaśnienia tego zagadnienia szukał autor w informacjach zawartych w samych książkach (chodzi przede wszystkim o kołofony), chociaż nie pominął źródeł archiwalnych i ikonograficznych. Tak zakreślona podstawa źródłowa stanowi istotne uzupełnienie badań kodykologicznych, chociaż pełne poznanie podjętego problemu nie może rezygnować ze źródła, jakim jest sama książka w sensie bibliologicznym. W jej strukturze tkwią bowiem ważne informacje o procesie jej powstawania.

Ważną uwagę poświęcił autor na określenie warunków, w jakich książka była produkowana, słusznie uznając miasto za najważniejszy ośrodek jej funkcjonowania. Dlatego też przede wszystkim scharakteryzowano wytwórczość miejską; natomiast obraz produkcji klasztornej jest raczej wynikiem braku zainteresowania autora tymi ośrodkami a nie ich podrzędnego znaczenia. Obecny stan badań nad książką klasztorną nie pozwala na przedwczesne porównania.

Podstawowy wysiłek skoncentrował autor na rozpoznaniu środowisk społecznych, z których rekrutowali się pisarze książek. Obserwacja ta, włączająca skutecznie prozopografię jako jedną z metod badawczych, umożliwiła poznanie szeregu nowych osób parających się przepisywaniem książek. Reprezentowały one różne grupy społeczne i zawody: profesorów i studentów Akademii Krakowskiej, nauczycieli szkół miejskich, ubogich duchownych, notariuszy publicznych oraz pisarzy miejskich i kancelaryjnych. Istotną nowością metodyczną tych badań jest dokonane zróżnicowanie produkcji rękopisów: na użytek własny i na zamówienie. Pozwala ono lepiej poznać mechanizm powstawania książki już na etapie jej inicjowania. Wydaje się, że określenie podmiotów sprawczych, chociaż źródłowo nie zawsze możliwe do wykonania, ułatwia pełniejsze poznanie odbiorców książek i ich zainteresowań czytelniczych.

Po krótkim komunikacie Z. Kozłowskiej-Budkowej¹ dopiero w tym artykule